

Arheološka karta Smilovačkog (Odorovačkog) polja

Cilj ovog rada je lociranje i kartiranje novih i potencijalnih arheoloških lokaliteta na teritoriji Smilovačkog polja. Budući da je ovo područje nedovoljno istraženo, ovaj rad pored proučavanja literature, uključuje i rekognosciranje. Otkriveno je ukupno 14 novih lokaliteta sa kojih je sakupljen, obraden i prezentovan pokretni arheološki materijal. Lokaliteti su opisani i ucrtani. Proučavanjem topografskih i geografskih odlika ovog kraja, ali i ostataka čovekove materijalne kulture, zaključuje se da su ljudi naseljavali Smilovačko polje još od eneolita. Ovaj kontinuitet se donekle prekida tokom rimskog perioda i srednjeg veka, te se diskutuje da li je ovakva situacija samo posledica nedovoljne istraženosti, ili neodgovarajućeg tumačenja podataka.

Uvod

Smilovačko polje, u literaturi poznato i kao Odorovačko polje, najniži je deo krečnjačke zaravni koja se naziva Zabrdje. To je najveće kraško polje u istočnoj i jugistočnoj Srbiji. Dugačko je 7, a široko 4.5 km. Polje je prostrano i relativno ravno, okruženo nižim krečnjačkim grebenima i planinom Vidlič. Naselja su pretežno skoncentrisana na njegovom severnom delu i oko Zabrdske reke. Od naseljenih mesta u severnom delu nalaze se Visočki Odorovci i Gulenovci, istočnije su Smilovci, Protopopinci, Mojinci, Mazgoš i Brebevnica, dok su Radejina i Petrlaš izdvojeni kraškim depresijama (Ristić 1985:10).

Teritorija Smilovačkog polja, kao i teritorija čitave Jugoistočne Srbije slabo je i nedovoljno istražena u arheološkom smislu. Na ovom prostoru vršeno je nekoliko rekognosiranja, ali većina arheološkog ma-

terijala su slučajni nalazi, koji se datuju od praistorije do kasnog srednjeg veka i perioda pod turskom dominacijom.

Ranija istraživanja i nalazi

Materijalno nasleđe dimitrovgradskog kraja čuva se u Muzejskoj zbirci u Narodnoj biblioteci u Dimitrovgradu. Zbirka sadrži oko 1000 predmeta, fotografija i dokumenata koji dokazuju da ova teritorija ima aktivan život još od praistorije. Postavka zbirke je veoma skromna i sastoji se od arheološke i etnografske postave. Arheološka zbirka sastoji se od četrdesetak predmeta od praistorije, preko antičkog, vizantijskog i srednjovekovnog pa do turskog doba.

Na teritoriji opštine Dimitrovgrad do sada je registrovano tridesetak arheoloških lokaliteta. Na ovoj teritoriji vršena su rekognosciranja počev od 1963. godine kada je izvršeno rekognosciranje od strane Narodnog muzeja u Nišu. Tom prilikom otkriveno je nekoliko lokaliteta u reonima Burela, Zabrdja i Visoka. Rekognosciranja su nastavljena 1965. godine kada je otkriveno nalazište u Petrlaškoj pećini. Tada je nađen veći broj fragmenata keramike koju karakteriše fina faktura, ornament spojenih «S» spirala i tamno-smeđa boja. Keramika pripada gvozdenom dobu (Nikolova 2000: 7-9). Po nalogu Arheološkog instituta u Beogradu, 1982. godine izvršeno je rekognosciranje Gojindolskog kalea, Bačevskog polja i kalea iznad manastira Sv. Dimitrija, a 1985. godine izvršeno je rekognosciranje Čerbeza i manastira Sv. Kirik. Na Čerbesu je pronađena keramika i na osnovu toga i konfiguracije terena dr. Petar Petrović je konstatovao da je to utvrđenje iz istog perioda kao i Gojindolsko kale, tj. iz VI veka (Nikolova, usmena informacija). Poslednje rekognosciranje je izvršeno

---

Petar Aleksić (1989), Beograd, Vitanovačka 40/12, učenik 1. razreda Osme beogradske gimnazije

Jovan Nikolić (1988), Niš, Svetozara Markovića 30a/2 učenik 2. razreda Gimnazije Stevan Sremac u Nišu

MENTOR:
Ksenija Senka Celner, student II godine arheologije, Filozofski fakultet u Beogradu

1997/98. godine kada je konstatovan veći broj lokaliteta kao što su: Golemi kamik i Tes'k (Bačevo), Vrelo i Selište (Gorje Gradinje), Čitapšov kamik (Poganovo) i dr. Jedina arheološka sondažna iskopavanja vršena su 1984/85. godine na lokalitetu Gojindolsko kale, od strane Arheološkog instituta u Beogradu u saradnji sa Narodnim muzejom u Nišu i Centrom za kulturu u Dimitrovgradu. godine na lokalitetu Gojindolsko kale. Rukovodilac iskopavanja bio je dr. Petar Petrović. Tom prilikom otkriveno je kasnoantičko utvrđenje iz VI veka, kao i fragmenti keramičkih posuda većih i manjih dimenzija, metalni nalazi, a od zanimljivih predmeta, treba pomenuti i koštani dvoredi češalj. Arheološki materijal se čuva u muzejskoj zbirci u Dimitrovgradu. Otkriveno je nekoliko fragmenata metalnog nakita među njima i fragment bronzane narukvice, jedna bronzana fibula i velika količina gvozdених екзера, klinova, strugača i nožića. Materijal se čuva u muzejskoj zbirci pri Narodnoj biblioteci u Dimitrovgradu (Nikolova 2000: 7-8).

Definicija problema i cilj istraživanja

Proučavajući istorijat dosadašnjih istraživanja, uočava se da su severozapadni i južni deo opštine bolje istraženi u odnosu na njen jugoistočni deo. U jugoistočnom delu vršeno je nekoliko rekognosciranja. U Smilovačkom polju vršena su dva rekognosciranja početkom šezdesetih, i poslednje 2002. godine. Tom prilikom je rekognoscirana Petrlaška pećina u okviru istraživačkog projekta "Rekognosciranje pećina u selu Senokos na Staroj planini". Na osnovu materijala koji je tu pronađen konstatovano je da lokalitet pripada periodu gvođenog doba i da je naselje u neposrednoj okolini pećine (Velčev *et al.* 2002: 269). Jugozapadno od Smilovačkog polja prolazio je put *Via militaris* koji je vodio od Singidunuma (Beograda), preko Naisa (Niša) i Serdike (Sofije), do Konstantinopolja (Istanbul) (Petrović 1999: 95-96). Na desetak kilometara severozapadno od Smilovačkog polja, postojao je još jedan put koji je vodio od Turesa (Pirota) do Montane (Mihajlovgrad, Bugarska). Duž tih puteva postojale su stanice i *oppidumi* (utvrđenja). Veći broj utvrđenja i stanica konstatovan je istočno i jugoistočno od Smilovačkog polja 4-5 kilometara (*Tabula Imperii Romani*). Istočno od Smilovačkog polja postojao je rudnik Iskrec u kome su vađeni olovo, gvožđe, zlato i bakar. Postojala su još dva rudnika severozapadno od Smilovačkog polja: Gornji Lom i Damjanovo.

Prirodne odlike ukazuju da je Smilovačko polje danas, kao i u prošlosti, bilo plodno i bogato vodom. Međutim, kako je na osnovu proučavanja karte iz antičkog perioda (*Tabula Imperii Romani*) utvrđeno, na teritoriji Smilovačkog polja, u vreme antike nisu postojala naselja. Ona nisu zabeležena ni u istorijskim izvorima, niti u arheološkoj literaturi. Srednjovekovni period je slabo istražen ne samo na teritoriji Smilovačkog polja, nego i čitave opštine Dimitrovgrad. Nalazi su slučajni i malobrojni. Za period turske dominacije takođe ima malo podataka, i naše znanje o životu ljudi ovog kraja u prošlosti, svodi se mahom na slučajne nalaze.

Cilj ovog rada je detaljno kartiranje svih poznatih lokaliteta na teritoriji Smilovačkog polja. U tom smislu, tokom detaljnog obilaska terena, beleženi su i potencijalni arheološki lokaliteti.

Metode i materijali

Rad je realizovan kroz tri faze.

I faza obuhvatala je prikupljanje literature o ranijim arheološkim istraživanjima, kao i prirodnim odlikama kraja. Literatura je nabavljena u biblioteci Narodnog muzeja u Beogradu, kao i u arheološkoj biblioteci Istraživačke stanice Petnica. Pribavljena je i topografska karta Pirota 584 u razmeri 1:100000.

U II fazi rada izvršeno je sistematsko rekognosciranje Smilovačkog polja. Rekognosciranje je trajalo pet dana. Ekipu su činili: autori i mentor rada, i Slobodan Aleksić. Konstatovani lokaliteti na terenu su fotografisani, opisani i iscrtni u terenski dnevnik. Prvog dana istražen je južni atar sela Smilovci, drugog – atari sela Gulenovci i Odorovci, a trećeg dana su ispitani atari sela Mazgoš, Brebevnica i Protopopinci. Četvrtog dana istražen je jugozapadni atar sela Smilovci. Petog dana ispitan je deo atara sela Petrlaš.

III faza obuhvatala je obradu podataka i pisanje rada. Površinski keramički nalazi su analizirani i, gde je to bilo moguće, hronološki i tipološki opredeljeni. Ova faza je sprovedena tokom letnjeg seminara u Istraživačkoj stanici Petnica. U istom periodu, autopsijski fragmenti su iscrtni i izrađena je detaljna karta arheoloških lokaliteta Smilovačkog polja. Autori su pokušali da dođu do originalne dokumentacije sa rekognosciranja iz 1963, odnosno 1965. godine koja se čuva u Narodnom muzeju u Nišu, ali i pored predusretljivosti osoblja, zbog trenutnog stanja rekonstrukcije pod kojom se muzej nalazi, to na žalost, nije bilo moguće.

Rezultati istraživanja

U selima Odoorovci, Mazgoš, Brebevnica, Protopopinci, Gulenovci, Željuša i Bačevsko polje, zabeležen je po jedan lokalitet, dok se u selu Petrlaš nalaze dva lokaliteta (slika 2).

Smilovačko polje nije dovoljno istraženo. Istraženi su samo jugozapadni i severoistočni deo Smilovačkog polja. U jugozapadnom delu istražen je lokalitet Petrlaška pećina, a u severoistočnom lokalitet seosko groblje u Mazgošu (Nikolova 2000: 7). Lokalitet u jugozapadnom delu nalazi se u Petrlaškoj pećini. Tu su vršena tri istraživanja uključujući i rekognosciranje 2005. godine. Tokom rekognosciranja 1965. godine u centralnoj dvorani pećine pronađena je bronzanodopska i gvozdendopska keramika (Nikolova 2000: 8), a tokom rekognosciranja 2002. godine samo gvozdendopska keramika (Velčev i ostali 2002: 264, 269-271). Keramika iz gvozdenog doba pronađena tokom rekognosciranja 1965. i 2002. godine pripada Basarabi kulturi. Na osnovu keramike koja je pronađena u pećini i ispred pećine pretpostavlja se da je postojalo naselje iz gvozdenog doba u okolini pećine. Rekognosciranje 2005. godine nije dalo nikakve nalaze zbog nemogućnosti da se uđe u centralnu dvoranu pećine. U blizini Petrlaške pećine, tokom rekognosciranja 2005, pronađen je još jedan potencijalan lokalitet, takođe u pećini, koju meštani zovu Tamna pećina. Ova pećina nije bila ranije zabeležena u arheološkoj literaturi. U njoj je pronađena keramika koja se većinom datuje u srednji vek, ali ima i fragmenata keramike koji potiče iz gvozdenog doba i pripadaju Basarabi kulturi, a u to vreme je na ovom području živelo pleme Tribala.

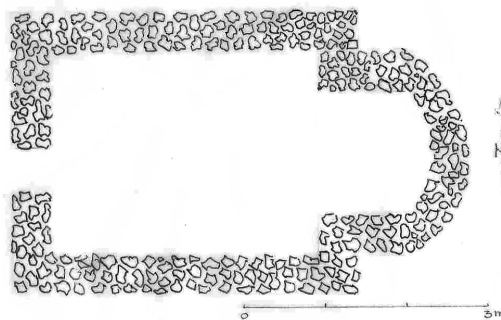
Severoistočni deo polja nije dovoljno istražen. U ovom delu ima mnogo slučajnih nalaza većinom iz bakarnog doba. U ovom delu zabeležen je jedan lokalitet koji se nalazi na seoskom groblju u Mazgošu. Na lokalitetu je pronađena keramika koja pripada bakarnom dobu (Nikolova: usmena informacija). Tokom rekognosciranja 2005. godine na ovom groblju nije pronađen nikakav pokretni arheološki materijal, ali je locirana crkva čije postojanje ranije nije bilo poznato (slika 1).

Srednji deo polja do rekognosciranja 2005. godine nije bio istraživan. Na ovom potesu konstatovano je pet lokaliteta. Lokalitet Trap je njiva na kojoj je pronađena keramika iz bakarnog, bronzanog doba i srednjeg veka. Najviše keramike se datuje u bronzano doba. Konstatovano je da bronzanodopska

keramika pripada paraćinskoj i medijana grupi, dakle srednjem i kasnom bronzanom dobu. Na 500 m od lokaliteta Trap je lokalitet Samovilka-tumul. Nalazi se na 500-600 m nadmorske visine, nasut je zemljom i po priči meštana oko njega je postojao kameni venac. U razvijenom bronzanom dobu tumuli su srednje veličine, nasipaju se zemljom, uglavnom su na visini od 400-600m (Lazić 1989: 39-41), u kakvu pedelu ubraja i Samovilka-tumul.

Carski put se nalazi 300 m vazdušnom linijom od lokaliteta Samovilka-tumul u pravcu jugoistoka. Put vodi od Pirota preko Smilovačkog polja gde se preseca sa asfaltnim putem. Nakon toga, Carski put se prekida i dalje nije uočljiv, a nekad se mogao pratiti do Goleša iza granice sa Bugarskom. U selu Smilovci, ustanovljeno je još lokaliteta. Jedan od njih je njiva (Golemi kladenac – Grbetica), koja se nalazi na 1 km vazdušnom linijom u pravcu severa od lokaliteta Trap. Na toj njivi je pronađena keramika iz srednjeg veka i Turskog perioda. Keramika iz srednjeg veka je inače, u čitavoj okolini Dimitrograd retka (Nikolova 2000: 13).

Obod polja je takođe slabo istražen. Istražena je samo njegova severna ivica na kojoj je pronađen jedan lokalitet – Čerbes (Nikolova 2000: 7). Kao što je ranije napomenuto, Čerbes je rekognosciran dva puta. Petar Petrović je opredelio ovaj lokalitet u VI vek (Nikolova: usmena informacija). Tokom rekognosciranja 2005. godine Čerbes je bio pod bujnom

Slika 1.
Tlocrt crkve na groblju u selu Mazgoš (crtež: K. Celner)

Figure 1.
Sketch of the basis of church at cemetery in Mazgoš

Slika 2. Isečak sa topografske karte Pirot 584 (razmera 1:100000), gde su obeleženi novi arheološki lokaliteti u Smilovačkom polju.

Figure 2. The new map of archaeological sites on Smilovačko polje

vegetacijom. Prvo što na ovom lokalitetu pada u oči je izuzetan pregled okoline. Sa jugozapadne strane lokaliteta pruža se pogled na prilaz ka ovoj uslovnoj gradini, i pogled na Smilovačko polje. Na 50-100 m vazdušnom linijom u pravcu zapada, konstatovan je jedan izvor i tri bunara. Ova činjenica bi mogla da unekoliko potkrepi teoriju da je Čerbes bio pogodan za duži boravak ljudi. Pronađena su dva kamena zida čije se pravac pružanja nije mogao ispratiti do kraja, ali se videlo da zidovi opasavaju brdo. Sem dva zida nije pronađena ni keramika, ni bilo kakav pokretni arheološki materijal.

Diskusija

Tokom rekognosciranja Smilovačkog polja 2005. godine istraženo je 14 lokaliteta (slika 2), od kojih su dva ranije zabeležena. Najveći broj lokaliteta nalazi se u srednjem delu Smilovačkog polja na prostoru 3-4 kvadratna kilometra. Tu spada sedam lokaliteta: Carski put, Samovilka tumul, Grbetica (Golemi kladenac), Trap, Tamna pećina, Petrova pećina i Porodin. Pre istraživanja 2005. godine jedino je istražena Petrova pećina i to dva puta kao što je već napomenuto, kada je ekipa arheologa iz Narodnog muzeja u Nišu pronašla gvozdenu keramiku i konstatovala da je u okolini pećine bilo naselje. Arheolog iz Dimitrovgrada, Vesna Nikolova pretpostavlja da su fragmenti keramike u pećinu dospeli radom kraške erozije sa naselja koje je bilo iznad pećine (Nikolova: usmena informacija). Ovaj lokalitet je drugi put istražen 2002. godine od strane polaznika ISP, kada je, takođe, pronađena gvozdenu keramika, i kada je pretpostavljeno da je naselje bilo u okolini pećine (Velčev i ostali 2002: 269-271). Oba rekognosciranja su dovela do rezultata da keramika pripada basarabi kulturi. Međutim, Velčeva i saradnici, za razliku od Nikolove pretpostavljaju da je naselje bilo u pećini i da je služilo kao privremeno stanište. Ovo stanište je verovatnije i može se podržati time što su pripadnici Basarabi kulture većinom stočari-nomadi (Velčev *et al.* 2002: 269), koji su išli prema zapadu u potrazi za novim pašnjacima. Nalaza iz ranijih perioda nije bilo. Rekognosciranjem 2005. godine na ovom lokalitetu nisu pronađeni površinski nalazi, ali je u neposrednoj blizini otkriven veći broj lokaliteta koji se mogu datovati u bakarno i bronzano doba.

Lokalitet Trap predstavlja po broju površinskih nalaza i površini najveći lokalitet, a na osnovu pok-

retnog materijala se zaključuje da je višeslojan. Na ovom lokalitetu pronađeni su fragmenti keramike koji se datuju u bakarno, bronzano doba, srednji vek i period pod turskom vlašću. Iz inventara treba izdvojiti fragment oboda poluloptaste posude-lonca, fragment oboda zdele i fragment dna lonca kod koga se na spoljašnjoj površini vide tragovi vatre (Živojinović: usmena informacija). Ovi fragmenti predstavljaju neku vrstu kuhinjskog posuda, što ukazuje na duži boravak ljudi na tom mestu. Ova pretpostavka se može argumentovati i višeslojnošću lokaliteta. Na lokalitetu najviše ima nalaza iz bakarnog i bronzanog doba, dok izostaju oni iz gvozdene doba.

Nalazi sa Trapa pripadaju Kocofeni kulturi, paradržinskoj i mediana grupi za koje je karakterističan sedelački način života. U korist teorije o sedelačkom životu na ovom lokalitetu ide činjenica da je Smilovačko polje u prošlosti bilo dosta plodno.

U grupu potencijalnih lokaliteta ubrajaju se i tri kružne konstrukcije. Sudeći po njihovom obliku, one bi mogle predstavljati ostatke nomadskih bačista (Palavestra 2005: usmena informacija), ali se autori ograđuju od približnijeg hronološkog određenja, jer budući da ne postoje nikakvi površinski nalazi, one mogu biti i recentnog porekla.

Ovo se može povezati sa Petrovom pećinom koja je na 2 do 2.5 km u pravcu jugozapada od lokaliteta Trap. U njoj su pronađeni keramički nalazi koji se datuju u gvozdeno doba, tačnije pripadaju Basarabi kulturi.

U vreme antike jugozapadno od Smilovačkog polja je prolazio put *Via militaris*, a na desetak kilometara severozapadno od polja prolazio je put od Turea do Montane. Ovi putevi su u antici bili važni i stoga je bilo važno nadgledati ih, a to se postizalo stvaranjem utvrđenja, stanica oko njih. Ove informacije govore o pretpostavci da je Smilovačko polje u vreme antike bilo naseljeno. Rekognosciranje 2005. godine dalo je suprotne rezultate od očekivanja, tj. nije pronađen nikakav arheološki materijal koji bi se mogao opredeliti u antiku. Istražen je jedan lokalitet – Čerbes kojeg je Petar Petrović opredelio kao kasnoantički (VI vek). Ova informacija dobijena je posrednim putem, od Vesne Nikolove. Prilikom rekognosciranja ovaj lokalitet je bio pod bujnom vegetacijom, te je to možda razlog što nije bilo moguće prikupiti površinske nalaze, a otkriveni zidovi se nisu mogli fizički ispratiti u smislu pravca pružanja. Na osnovu ovoga, lokalitet se sa rezervom opredeljuje kao utvrđenje. S druge strane, ovaj loka-

litet ima veoma povoljan dominantni geografski položaj. U prilog teorije Čerbesa kao lokaliteta naseobinskog tipa, moguće i utvrđenja, ide prisustvo izvora pitke vode u njegovom podnožju. Ostaje jedino diskutabilno pitanje kojem bi periodu pripadalo ovo, uslovno rečeno, utvrđenje.

Zanimljiv je i slučaj lokaliteta Porodin. Kao što je napomenuto, jedna od ploča koje se danas nalaze na samom izvoru, očigledno je okrenuta naličjem ka zemlji. Prema priči meštana, ova ploča ne potiče iz bliže okoline Porodina, već je tu naknadno doneta. Interesantno je da se golim okom može uočiti razlika u strukturi i boji kamena od kojeg je izrađena ova ploča, u odnosu i na druge dve ploče na izvoru, ali i na širu teritoriju Smilovačkog polja. Stoga, pretpostavka je da ova ploča nije izrađena od krečnjaka. Na osnovu proučavanja karte, ali i dodatne literature, antički put koji je vodio od Niša do Sofije, podudara se sa geografskim položajem Smilovačkog polja. Drugim rečima, na osnovu topografskih karakteristika, može se zaključiti da je antički put u nekom delu presecao ovu ravnicu. Od sredine III veka, sve češće nailazimo na miljokaze na deonici puta Naisus-Sredica (Petrović 1999: 96). Ovi miljokazi označavaju delom novu izgradnju, a delom popravke starih puteva, i zabeleženi su na teritoriji grada Niša, ali i u Krupcima, Dragomanu i Kalotinu u Bugarskoj. Oni označavaju važnu etapu u modernizaciji starog pojničkog puta na istok (Petrović 1999: 96). U svetlu ove činjenice, ploča na Porodinu bi mogla predstavljati rimski miljokaz, ali za sada je ovo nalazište naznačeno kao potencijalno. Sudeći po usmenim informacijama dobijenim od Vesne Nikolove, na lokalitetu Gladno polje, treba očekivati znatnije nalaze iz rimskog perioda. Rekognosciranja 2005. nisu obuhvatila i ovo područje, ali je u cilju boljeg upoznavanja šire teritorije Smilovačkog polja, i on uključen u ovaj rad. Kako je gore navedeno, na Gladnom polju su zabeležena tri objekta i nalazi rimske opeke za koje Nikolova smatra da potiču od hipokausta (Nikolova 2005: usmena informacija).

Srednjovekovni nalazi su, kako je pomenuto, konstatovani na Trapu i Tamnoj pećini. Nalazi iz ovog perioda nisu karakteristični za čitavu opštinu Dimitrovgrada (Nikolova 2000: 13). Budući da se ne raspolaže materijalnim ostacima, ali ni pisanim izvorima koji pokrivaju period od odlaska Rimljana do dolaska Turaka, dalja rasprava na ovu temu nije adekvatna za ovaj rad.

Nalazi iz turskog doba pronađeni su na Trapu i Grbetici (Golemi kladenac). Obilje ulomaka keramike na ovim lokalitetima, govori nam da je život na teritoriji smilovačkog polja bio veoma aktivan. Za lokalitet Carski put, dobijene su dve oprečne informacije. Nikolova (usmena informacija) tvrdi da je isti iz turskog perioda i da je povezivao Pirod sa Bugarskom. Sa druge strane, meštani govore kako je ovaj put izgradio jedan poslanik bugarske skupštine u XIX veku nakon narodnooslobodilačkih ratova, budući da je čitavo polje kao uostalom i grad Dimitrovgrad, pripadao bugarskoj državi. Sudeći po položaju puta, a i otkrivenim lokalitetima koji pripadaju turskom periodu, donekle je moguće pretpostaviti da je pomenuti bugarski poslanik samo obnovio već postojaći stari turski drum.

U smislu interpretacije i hronološkog određivanja, problematičan je i lokalitet Grobljanska crkva u selu Mazgoš (slika 1). U bližoj i daljoj okolini nisu otkrivene slične građevine. Na osnovu očuvanih zidova, ne može se utvrditi da li je crkva uopšte bila završena. Površinskih nalaza nema, niti eventualnih ostataka krhotina ili maltera oko same crkve. Tehnika gradnje je identična sa onom koja se i danas sreće u tim krajevima, a podrazumeva slaganje okresanog kamenja i spajanje blatnim malterom. Meštani nisu bili u stanju da pruže neku određeniju informaciju u vezi ove crkve, te se samo može zaključiti da nije mogla nastati u poslednjih pedeset godina.

Zanimljivu situaciju srećemo i na lokalitetu Magura u selu Brebevnici. Kao što je već napomenuto, autori su vođeni informacijama meštana o postojanju ostataka izvesnog manastira, odlučili da obidu ovo brdo. Manastir, kao ni bilo kakvi ostaci ikakve građevine ovom prilikom nisu pronađeni, ali su zanimljive opisane kamene gomile. Sa rezervom se postavlja pitanje da li je moguće tumačiti elipsaste kamene gomile kao grobove? Njihova orijentacija jeste istok-zapad, i definitivno su nastale od čovekove ruke. Da li bi one mogle biti u vezi sa bilo kakvom sakralnom građevinom čiji ostaci leže pod zemljom i nisu vidljivi na površini zemlje? Ovo bi predstavljalo neka osnovna pitanja u daljem tumačenju položaja i značenja ovih gomila, koja se u ovom radu neće dalje razrađivati. Ostaje svakako, i otvoreno pitanje interpretacije kamenih gomila kružne osnove takode zabeleženih na lokalitetu Magura. Nikakva slična situacija nije zabeležena u okolini Magure, pa bi ovo ostala dva usamljena primera ljudske delatnosti za sada nepoznate funkcije.

Zaključak

Tokom rekognosciranja 2005. godine zabeležena su četiri potencijalna lokaliteta, čak osam lokaliteta koji do sada nisu bili poznati, i još dva se po prvi put objavljuju. U ovom radu je po prvi put tretirano jedno slabo istraženo područje jugoistočne Srbije. Pokazano je da ovaj kraj bio naseljen još od eneolita, a da sve poteškoće u rekonstrukciji čovekovog života ukazuju da ovaj kraj ima još mnogo toga da pruži za bolje poznavanje prošlosti. U tom smislu, Smilovačko polje više neće predstavljati belu rupu na arheološkoj karti naše zemlje.

Zahvalnost. Autori projekta se zahvaljuju arheologu Vesni Nikolovoj iz Muzejske zbirke u Dimitrovgradu na ukazanoj pomoći prilikom sakupljanja podataka o istorijatu istraživanja. Takođe, zahvalnost dugujemo arheologu Slobodanu Aleksiću koji nam je pomogao na terenskom delu rada, prof. dr. Aleksandru Palavestri i Bogdani Živojinović na pomoći pri obradi materijala i na pruženim informativnim smernicama.

Literatura

- Garašanin M. 1983. Paraćinska grupa. U *Praistorija jugoslovenskih zemalja, tom IV.* (ur. A. Benac). Sarajevo: Akademija nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, 727-735
- Garašanin M. 1983. Mediana grupa. U *Praistoriji jugoslovenskih zemalja, tom IV.* (ur. A. Benac). Sarajevo: Akademija nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, 761-772
- Lazić M. 1989. *Topografija i tipologija praistorijskih tumula u Srbiji i Crnoj Gori.* Beograd: Filozofski fakultet. 41-61
- Nikolov V. 2000. *Muzejska zbirka u Dimitrovgradu.* Dimitrovgrad: Narodna biblioteka u Dimitrovgradu

Petrović P. 1999. *Niš u antičko doba.* Niš: Prosveta.

Ward-Perkins J. B. 1976. Naissus-Dyrrhachion-Scupi-Serdica-Thessalonike. *Tabula imperii Romani K 34.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti i umetnosti

Tasić N. 1979. Cotofeni (Kocofeni) kultura. U *Praistoriji jugoslovenskih zemalja, tom III.* (ur. A. Benac). Sarajevo: Akademija nauke i umetnosti Bosne i Hercegovine, 120- 122

Velčev M., Pešić M., Rašić M. 2002. Rekognosciranje pećina u selu Senokos na Staroj planini. *Petničke sveske, 54: 261*

Petar Aleksić and Jovan Nikolić

Archaeological Map of Smilovačko Polje

The aim of this work was detailed location of new and potencial archaeological sites on the territory of Smilovačko polje. According to the literature, this section has not been properly researched. Therefore, we have included in our work a detailed five days field survey. We have discovered fourteen new sites. Ceramic material has been found and exposed. We have described each new site and provided them with a propriate photo. On the basis of our field research, we discussed the possibilites of interpretation of human settlements during the Eneolithic, Bronze age, Iron age and also in antiquity and between XV and XIX century. All of the results should be taken as a start for the new sistematical research because of the fact that Smilovačko polje is the part of archaeologicaly insufficient area of Southeastern Serbia.

